

دانشکده علوم انسانی

بررسی مفهوم ضحک و بکاء و حزن و فرح از منظر قرآن و روایات

نگارش:

عبدالرضا امیدی نقلبری

استاد راهنما: دکتر محسن میرباقری

استاد مشاور: دکتر علی اکبر شایسته نژاد

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی

گرایش علوم قرآن و حدیث

دی ماه ۱۳۹۲

باسمه تعالی

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب **عبدالرضا امیدی نقلبری** متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه/رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن‌ها استفاده شده است، مطابق مقررات، ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان‌نامه/رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

دانشکده علوم انسانی

بررسی مفهوم ضحک و بکاء و حزن و فرح از منظر قرآن و روایات

نگارش:

عبدالرضا امیدی نقلبری

استاد راهنما: دکتر محسن میرباقری

استاد مشاور: دکتر علی اکبر شایسته نژاد

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی

گرایش علوم قرآن و حدیث

دی ماه ۱۳۹۲

چکیده

خنده و گریه و شادی و حزن از جمله مقولاتی هستند که نقش به‌سزایی در سلامت و یا عدم سلامت جسمی و روانی انسان داشته و مکمل رفتار انسان در جهت کسب سعادت و یا شقاوت اخروی وی می‌باشند؛ شناخت انواع آنها در حیطه‌های مختلف، آثار مثبت و منفی آنها و موارد حسن و قبح و حد و مرز آنها تکلیف ما را در چگونگی استعمال این مواهب الهی معین خواهد ساخت. این مجموعه بر آن است تا ضمن پرداختن به این مباحث، رابطه این امور را با زندگی دنیوی و اخروی انسان و درجه حساسیت آنها را از منظر دین و موقعیت هر کدام را در رفع حوائج مادی و معنوی انسان و رابطه برخی از این مقولات را با تعقل و تفکر، مورد بررسی قرار دهد. بیان ترکیب صحیحی از امتزاج ضحک و بکاء و حزن و فرح و ارائه دیدگاهی خاص در مورد حزن فرح بخش از دیگر ویژگیهای این مجموعه می‌باشد.

کلید واژه‌ها: ضحک ، بکاء ، حزن ، فرح ، تفسیر موضوعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات .....
۲	مقدمه .....
۲	۱-۱ بیان مسأله .....
۳	۲-۱ اهداف تحقیق .....
۴	۳-۱ سولات یا فرضیه های تحقیق .....
۴	۴-۱ ضرورت واهمیت تحقیق .....
۴	۵-۱ نوع تحقیق .....
۴	۶-۱ پیشینه تحقیق .....
۵	۷-۱ روش تحقیق .....
۵	۸-۱ ابزار گردآوری داده ها و ذکر ویژگیهای آنها (پرسشنامه ، مصاحبه و ...) .....
۶	۹-۱ کاربرد نتایج تحقیق .....
۷	فصل دوم: ضحک .....
۸	۱-۲ معنای لغوی ضحک .....
۱۰	۲-۲ مشتقات ضحک در قرآن .....
۱۰	۳-۲ منشأ خنده .....
۱۰	۱-۳-۲ منشأ فیزیولوژیکی خنده .....
۱۰	۲-۳-۲ فاعل خنده .....
۱۳	۳-۳-۲ عامل طبیعی ایجاد خنده .....
۱۴	۴-۲ انواع خنده از نظر فاعل آن .....
۱۴	۲-۴-۲ خنده ملانکه .....
۱۴	۱-۴-۲ خنده انسان .....
۱۴	۳-۴-۲ خنده حیوانات .....
۱۵	۴-۴-۲ خنده اشیاء .....
۱۶	۵-۲ انواع خنده از نظر حالات انسان .....
۱۶	۱-۵-۲ خنده مسخره آمیز .....
۱۶	۱-۱-۵-۲ مسخره کردن مومنان .....

- ۱۷-۲-۵-۱ مسخره کردن آیات الهی.....
- ۱۸-۲-۵-۱ مسخره کردن منافقان و کفار.....
- ۱۸-۲-۵-۱ مسخره کردن دیگر مذاهب.....
- ۱۹-۲-۵-۲ خنده متواضعانه.....
- ۲۰-۲-۵-۳ خنده تعجب.....
- ۲۰-۲-۵-۴ خنده بدون انگیزه.....
- ۲۰-۲-۵-۵ خنده شادی و نشاط.....
- ۲۱-۲-۵-۶ خنده مصنوعی.....
- ۲۱-۲-۵-۷ خنده ریاکارانه و منافقانه.....
- ۲۲-۲-۶-۱ انواع خنده از نظر ارزشی.....
- ۲۲-۲-۶-۱ خنده ممدوح.....
- ۲۲-۲-۶-۲ خنده مباح.....
- ۲۲-۲-۶-۳ خنده مذموم.....
- ۲۳-۲-۶-۳-۱ نمونه های دیگری از خنده مذموم.....
- ۲۴-۲-۷-۱ انواع خنده از نظر مکان آن.....
- ۲۴-۲-۷-۱ خنده در دنیا.....
- ۲۴-۲-۷-۲ خنده در آخرت.....
- ۲۵-۲-۸-۱ آثار نامطلوب کثرت خنده.....
- ۲۵-۲-۸-۱ مرگ قلب.....
- ۲۶-۲-۸-۱ محو ایمان.....
- ۲۶-۲-۸-۳ ذوب دین.....
- ۲۶-۲-۸-۴ از بین رفتن آبرو و حیثیت.....
- ۲۷-۲-۸-۵ وحشی شدن و خفت عقل.....
- ۲۷-۲-۸-۶ مشمول بغض الهی.....
- ۲۷-۲-۸-۷ از بین رفتن هیبت.....
- ۲۷-۲-۸-۸ ذلت و خواری.....
- ۲۸-۲-۸-۹ کم شدن ارزش و اعتبار و جاری شدن خصومت.....
- ۲۸-۲-۸-۱۰ حقارت در روز قیامت.....
- ۲۸-۲-۸-۱۱ گریه در آخرت، جزای کثرت خنده غافلانه.....

- ۲-۹ حد و مرز خنده ۲۸
- ۲-۹-۱ عدم ارتفاع صوت و قهقهه ۲۹
- ۲-۹-۲ خنده با تبسم ۲۹
- ۲-۹-۳ آشکار شدن دندان‌ها، نهایت تبسم ۳۰
- ۲-۹-۴ عدم پرده دری ۳۰
- ۲-۱۰ مواجهه با خنده دیگران ۳۱
- ۲-۱۱ خنده، عامل ایجاد روابط اجتماعی ۳۱
- ۲-۱۲ نتیجه گیری ۳۲
- فصل سوم: بکاء ۳۴**
- ۳-۱ معنی لغوی بکاء ۳۵
- ۳-۲ مشتقات بکاء در قرآن ۳۵
- ۳-۳ منشأ فیزیولوژیکی بکاء ۳۵
- ۳-۴ انواع گریه از نظر فاعل آن ۳۶
- ۳-۴-۱ گریه فرشتگان ۳۷
- ۳-۴-۲ گریه انسان ۳۷
- ۳-۴-۳ گریه بچه‌ها ۳۷
- ۳-۴-۴ گریه جوان ۳۸
- ۳-۴-۵ گریه فرزند مرده ۳۸
- ۳-۴-۶ گریه یتیم ۳۹
- ۳-۴-۷ گریه حیوانات ۳۹
- ۳-۴-۸ گریه اشیاء ۴۰
- ۳-۴-۹ گریه سنگ ۴۰
- ۳-۴-۱۰ گریه آسمان و زمین ۴۰
- ۳-۵ انواع گریه از نظر حالات انسان ۴۱
- ۳-۵-۱ گریه خشوع ۴۱
- ۳-۵-۲ گریه فراغ ۴۲
- ۳-۵-۳ گریه شوق ۴۳
- ۳-۵-۴ گریه حيله ۴۳

- ۴۳..... ۵-۵-۳ گریه از خوف خدا
- ۴۴..... ۱-۵-۵-۳ آثار مثبت گریه از خوف خدا
- ۴۴..... ۱-۵-۵-۳ کلید رحمت
- ۴۴..... ۲-۱-۵-۵-۳ خانه های بهشتی
- ۴۴..... ۳-۱-۵-۵-۳ خاموش کردن آتش
- ۴۵..... ۴-۱-۵-۵-۳ شمول رحمت الهی
- ۴۵..... ۵-۱-۵-۵-۳ روشنای قلب
- ۴۶..... ۶-۱-۵-۵-۳ محو گناهان
- ۴۶..... ۷-۱-۵-۵-۳ جلوگیری از بازگشت به گناه
- ۴۶..... ۸-۱-۵-۵-۳ نجات از آتش
- ۴۶..... ۹-۱-۵-۵-۳ زمینه سازی برای دعا
- ۴۷..... ۱۰-۱-۵-۵-۳ گریان نشدن در روز قیامت
- ۴۷..... ۱۱-۱-۵-۵-۳ خنده در آخرت، ثمره گریه از خوف خدا
- ۴۸..... ۶-۵-۳ گریه از ترس گناه
- ۴۸..... ۷-۵-۳ گریه حسرت و ندامت
- ۴۹..... ۸-۵-۳ گریه ناخالص
- ۴۹..... ۹-۵-۳ گریه حزن
- ۵۰..... ۱۰-۵-۳ گریه توییخی
- ۵۰..... ۱۱-۵-۳ گریه هنگام تلاوت قرآن
- ۵۰..... ۱۲-۵-۳ گریه هنگام مصیبت
- ۵۱..... ۱۳-۵-۳ گریه بر نفس
- ۵۲..... ۱۴-۵-۳ گریه برای یادآوری بهشت و جهنم
- ۵۲..... ۱۵-۵-۳ گریه بر امام حسین(ع)
- ۵۳..... ۶-۳ انواع گریه از نظر ارزشی
- ۵۳..... ۱-۶-۳ گریه ممدوح
- ۵۳..... ۱-۶-۳ ادستور به گریه
- ۵۴..... ۲-۱-۶-۳ گریه مستحب
- ۵۵..... ۳-۶-۳ گریه مباح
- ۵۵..... ۳-۶-۳ گریه مذموم

- ۵۵ ..... ۳-۶-۲-۲ نهی از گریه
- ۵۵ ..... ۳-۶-۲-۱ گریه مکروه
- ۵۶ ..... ۳-۷-۷ حد و مرز گریه
- ۵۶ ..... ۳-۷-۱ حد و مرز گریه برای میت
- ۵۷ ..... ۳-۷-۲ حد و مرز گریه بر نفس
- ۵۷ ..... ۳-۷-۳ حد و مرز گریه از خوف خدا
- ۵۸ ..... ۳-۷-۴ حد و مرز گریه در فراق
- ۵۸ ..... ۳-۸-۸ رابطه گریه و تفکر
- ۵۸ ..... ۳-۸-۱ گریه در کنار تفکر
- ۵۹ ..... ۳-۸-۲ گریه شاخصه افراد متفقه و ژرف اندیش
- ۶۰ ..... ۳-۹-۹ کثرت بکاء
- ۶۰ ..... ۳-۱۰-۱۰ ملحقات
- ۶۰ ..... ۳-۱۰-۱ گریه نکردن تعجب برانگیز
- ۶۱ ..... ۳-۱۰-۲ مردگانی که کسی بر آنها گریه نکرد
- ۶۲ ..... ۳-۱۰-۳ شاخص ترین گریه کنندگان
- ۶۲ ..... ۳-۱۰-۴ وجه تسمیه کعبه به بگه
- ۶۳ ..... ۳-۱۱-۱۱ نتیجه گیری

۶۴ ..... فصل چهارم: حزن

- ۶۵ ..... ۴-۱-۱ معنی لغوی حزن
- ۶۶ ..... ۴-۲-۲ مشتقات حزن در قرآن
- ۶۶ ..... ۴-۳-۳ بررسی اجمالی آیات حزن
- ۶۹ ..... ۴-۴-۴ فیزیولوژی حزن
- ۶۹ ..... ۴-۵-۵ انواع حزن از نظر حالات انسان
- ۷۰ ..... ۴-۵-۱ حزن ناشی از فراق
- ۷۰ ..... ۴-۵-۲ حزن بر مصیبت
- ۷۰ ..... ۴-۵-۳ حزن ناشی از شکست در جنگ
- ۷۱ ..... ۴-۵-۴ حزن ناشی از ندامت
- ۷۲ ..... ۴-۵-۵ حزن بر گناه

- ۷۲..... ۴-۵-۶ حزن بر نفس
- ۷۳..... ۴-۵-۷ حزن بر خیری که از انسان فوت شده
- ۷۳..... ۴-۵-۸ حزن بر مافات دنیوی
- ۷۴..... ۴-۵-۹ حزن، هنگام قرائت قرآن
- ۷۴..... ۴-۵-۱۰ حزن بر مصیبت امام حسین(ع)
- ۷۴..... ۴-۵-۱۱ حزن هنگام خنده بذله گویان
- ۷۵..... ۴-۵-۱۲ حزن بر مصائب و بلایا
- ۷۵..... ۴-۵-۱۳ حزن فرح بخش
- ۷۶..... ۴-۶-۱ انواع حزن از نظر جایگاه آن
- ۷۶..... ۴-۶-۱ حزن در دنیا
- ۷۶..... ۴-۶-۲ حزن در آخرت
- ۷۷..... ۴-۷-۱ انواع حزن از نظر ارزشی
- ۷۷..... ۴-۷-۱ حزن ممدوح
- ۷۷..... ۴-۷-۱-۱ آثار مثبت حزن ممدوح
- ۷۷..... ۴-۷-۱-۱-۱ شستشوی قلب
- ۷۷..... ۴-۷-۱-۱-۲ پوشش عارفان
- ۷۸..... ۴-۷-۱-۱-۳ عامل نورانیت قلب
- ۷۸..... ۴-۷-۱-۱-۴ خیر دائمی
- ۷۸..... ۴-۷-۱-۱-۵ عامل ایجاد هیبت
- ۷۸..... ۴-۷-۱-۱-۶ پاک کننده گناهان
- ۷۹..... ۴-۷-۱-۱-۷ عامل سنگینی عقل
- ۷۹..... ۴-۷-۱-۱-۸ حزن، همچون سرمه چشم
- ۷۹..... ۴-۷-۱-۱-۹ باعث آبادانی قلب
- ۷۹..... ۴-۷-۱-۱-۱۰ بیشترین حسنات از حزن است
- ۸۰..... ۴-۷-۱-۱-۱۱ عامل جلب دوستی خدا
- ۸۰..... ۴-۷-۱-۲ رابطه حزن ممدوح و تفکر
- ۸۱..... ۴-۷-۱-۳ رابطه حزن ممدوح و حیا
- ۸۱..... ۴-۷-۲ حزن مذموم
- ۵۲..... ۴-۷-۱-۲ عوامل موجد حزن مذموم

- ۸۲..... ۴-۷-۲-۱-۱ یأس از رحمت الهی.....
- ۸۲..... ۴-۷-۲-۱-۲ اندوه از شکست.....
- ۸۲..... ۴-۷-۲-۱-۳ چشم دوختن به اندوخته‌های دیگران.....
- ۸۳..... ۴-۷-۲-۱-۴ غضب بر فرد بالاتر از خود.....
- ۸۳..... ۴-۷-۲-۱-۵ شک و غضب.....
- ۸۴..... ۴-۷-۲-۱-۶ خوف.....
- ۸۴..... ۴-۷-۲-۱-۷ رغبت به دنیا.....
- ۸۴..... ۴-۷-۲-۱-۸ فقر.....
- ۸۴..... ۴-۷-۲-۱-۹ گردآوری مال.....
- ۸۵..... ۴-۷-۲-۱-۱۰ حسد.....
- ۸۵..... ۴-۷-۲-۱-۱۱ فتنه.....
- ۸۵..... ۴-۷-۲-۱-۱۲ ماندن در حیطة اندوه و ادامه آن.....
- ۸۵..... ۴-۷-۲-۲-۱ آثار منفی حزن مذموم.....
- ۸۶..... ۴-۷-۲-۲-۱ انهدام بدن.....
- ۸۶..... ۴-۷-۲-۲-۲ عامل مریضی قلب.....
- ۸۶..... ۴-۷-۲-۲-۳ نشانه خشم بر خدا.....
- ۸۶..... ۴-۷-۲-۲-۴ ایجاد ترس.....
- ۸۶..... ۴-۷-۲-۲-۵ برطرف نشدن حزن مذموم از شش گروه.....
- ۸۷..... ۴-۷-۲-۳-۱ راه‌های خروج از حزن مذموم.....
- ۸۷..... ۴-۷-۲-۳-۲ صبر.....
- ۸۷..... ۴-۷-۲-۳-۲ جلب رحمت الهی.....
- ۸۸..... ۴-۷-۲-۳-۳ پناه بردن به خدا.....
- ۸۸..... ۴-۷-۲-۳-۴ خواندن دعای مخصوص هنگام حزن.....
- ۸۸..... ۴-۷-۲-۳-۵ دستور العمل امام موسی کاظم(ع).....
- ۸۹..... ۴-۷-۲-۳-۶ دستور العمل رسول اکرم(ص).....
- ۸۹..... ۴-۷-۲-۳-۷ قرائت قرآن کریم.....
- ۸۹..... ۴-۷-۲-۳-۸ فرار از حزن.....
- ۹۰..... ۴-۷-۲-۳-۹ رسیدن به مقام رضا.....
- ۹۰..... ۴-۷-۲-۳-۱۰ خواندن نماز مخصوص.....

- ۹۰..... ۴-۷-۲-۳-۱۱ شش عنصر از بین برنده حزن
- ۹۱..... ۴-۷-۲-۳-۱۲ ظهور امام زمان
- ۹۲..... ۴-۷-۲-۳-۱۳ از بین رفتن حزن توسط یک فرشته
- ۹۲..... ۴-۷-۲-۳-۱۴ قرائت سوره‌های تغابن و تحریم
- ۹۲..... ۴-۸-۸-۸-۸ مواجهه با حزن دیگران
- ۹۲..... ۴-۸-۸-۱-۸ همراهی با حزن دیگران
- ۹۳..... ۴-۸-۲-۲-۸ برطرف کردن حزن دیگران
- ۹۳..... ۴-۸-۴-۸-۴ همراهی با حزن اهل بیت(ع)
- ۹۳..... ۴-۹-۹-۹-۹ توهم رفع اندوه از دل
- ۹۴..... ۴-۱۰-۱۰-۱۰-۱۰ آمیختگی سرور و غم دنیا
- ۹۴..... ۴-۱۱-۱۱-۱۱-۱۱ حد و مرز حزن
- ۹۴..... ۴-۱۱-۱-۱۱-۱۱ حد و مرز حزن مصیبت دیده
- ۹۵..... ۴-۱۱-۲-۱۱-۲ حد و مرز حزن ممدوح
- ۹۶..... ۴-۱۲-۱۲-۱۲-۱۲ ملحقات حزن
- ۹۶..... ۴-۱۲-۱-۱۲-۱ عزای عمومی، سنت پیامبر
- ۹۶..... ۴-۱۲-۲-۱۲-۲ کیهان شناسی و حزن
- ۹۷..... ۴-۱۳-۱۳-۱۳-۱۳ نتیجه گیری
- ۹۸..... **فصل پنجم: فرح**
- ۹۹..... ۵-۱-۱-۱-۱ معنی لغوی فرح
- ۱۰۰..... ۵-۲-۲-۲-۲ اصطلاحات مشهور شادی در قرآن و روایات
- ۱۰۰..... ۵-۳-۳-۳-۳ مشتقات فرح در قرآن
- ۱۰۰..... ۵-۴-۴-۴-۴ فیزیولوژی شادی
- ۱۰۱..... ۵-۵-۵-۵-۵ بررسی تفصیلی آیات فرح
- ۱۱۶..... ۵-۶-۶-۶-۶ انواع شادی از نظر فاعل آن
- ۱۱۶..... ۵-۶-۱-۶-۱ شادی ملائکه
- ۱۱۷..... ۵-۶-۲-۶-۲ شادی انسان
- ۱۱۷..... ۵-۶-۲-۱-۲ شاد کردن دختر
- ۱۱۷..... ۵-۶-۲-۲-۲ شاد کردن فرزند

- ۱۱۷ ..... ۳-۲-۶-۵ شاد کردن زنان محرم
- ۱۱۸ ..... ۴-۲-۶-۵ شادی میت
- ۱۱۸ ..... ۵-۲-۶-۵ شادی و خنده حضرت آدم(ع)
- ۱۱۸ ..... ۶-۲-۶-۵ شاد کردن مسلمان
- ۱۱۹ ..... ۳-۶-۵ شادی حیوانات
- ۱۱۹ ..... ۴-۶-۵ شادی اشیاء
- ۱۱۹ ..... ۷-۵ انواع شادی از نظر حالات انسان
- ۱۲۰ ..... ۱-۷-۵ شادی از روی شماتت
- ۱۲۰ ..... ۲-۷-۵ شادی از روی سرمستی
- ۱۲۰ ..... ۳-۷-۵ شادی از گسترش نعمت
- ۱۲۱ ..... ۴-۷-۵ شادی از کسب جاه و مقام دنیوی
- ۱۲۱ ..... ۵-۷-۵ شادی پس از حزن
- ۱۲۲ ..... ۶-۷-۵ شادی از ارتباط با خدا
- ۱۲۲ ..... ۷-۷-۵ نشاط و شادی در هدایت
- ۱۲۳ ..... ۸-۷-۵ نشاط و شادی از شرکت در جهاد
- ۱۲۳ ..... ۸-۷-۵ شادی از زیارت امام حسین(ع)
- ۱۲۳ ..... ۱۰-۷-۵ شادی نسبت به آثار ماتقدم
- ۱۲۴ ..... ۱۱-۷-۵ شادی به فضل و رحمت خدا
- ۱۲۴ ..... ۱۲-۷-۵ شادی نا خواسته
- ۱۲۵ ..... ۸-۵ انواع شادی از نظر مکان آن
- ۱۲۵ ..... ۱-۸-۵ شادی و نشاط در دنیا
- ۱۲۵ ..... ۲-۸-۵ شادی و نشاط پس از مرگ
- ۱۲۵ ..... ۳-۸-۵ شادی و نشاط در قیامت
- ۱۲۶ ..... ۹-۵ انواع شادی از نظر ارزشی
- ۱۲۶ ..... ۱-۹-۵ شادی ممدوح
- ۱۲۶ ..... ۲-۹-۵ شادی مذموم
- ۱۲۷ ..... ۳-۹-۵ شادی ممدوح و مذموم از دیدگاه ملا خلیل قزوینی
- ۱۲۷ ..... ۱۰-۵ عوامل ایجاد فرح مذموم
- ۱۲۷ ..... ۱-۱۰-۵ طول آرزو

- ۱۲۸ ..... ۲-۱۰-۵ فخر
- ۱۲۸ ..... ۳-۱۰-۵ توهم شادی و نشاط
- ۱۲۸ ..... ۴-۱۰-۵ غفلت
- ۱۲۹ ..... ۱۱-۵ عوامل بازدارنده شادی مذموم
- ۱۲۹ ..... ۱-۱۱-۵ یاد مرگ
- ۱۲۹ ..... ۲-۱۱-۵ توجه به عاقبت سرور دنیا
- ۱۲۹ ..... ۳-۱۱-۵ شادی در سایه لطف حق
- ۱۳۰ ..... ۱۲-۵ عوامل مؤثر بر شادی و نشاط
- ۱۳۰ ..... ۱-۱۲-۵ امید
- ۱۳۰ ..... ۲-۱۲-۵ صبر
- ۱۳۱ ..... ۳-۱۲-۵ توجه به سرچشمه نعمت و رحمت
- ۱۳۱ ..... ۴-۱۲-۵ معرفت
- ۱۳۲ ..... ۵-۱۲-۵ مقام رضا و یقین
- ۱۳۲ ..... ۶-۱۲-۵ قرائت قرآن
- ۱۳۲ ..... ۷-۱۲-۵ عوامل ده گانه ایجاد شادی و نشاط
- ۱۳۳ ..... ۸-۱۲-۵ صلۀ رحم
- ۱۳۳ ..... ۹-۱۲-۵ سیر و سفر
- ۱۳۴ ..... ۱۰-۱۲-۵ گشاده روئی
- ۱۳۵ ..... ۱۲-۱۲-۵ تفریح سالم
- ۱۳۶ ..... ۱۳-۵ حد و مرز شادی
- ۱۳۶ ..... ۱-۱۳-۵ راضی به رضای خدا بودن
- ۱۳۶ ..... ۲-۱۳-۵ شادی، بدون گناه
- ۱۳۶ ..... ۳-۱۳-۵ عدم اسراف در شادی
- ۱۳۷ ..... ۴-۱۳-۵ عدم پرده دری و سبک عقلی
- ۱۳۷ ..... ۵-۱۳-۵ عدم غفلت و سرمستی
- ۱۳۷ ..... ۶-۱۳-۵ چشم به زمین انداختن هنگام شادی
- ۱۳۸ ..... ۷-۱۳-۵ انتخاب شادی زوال ناپذیر
- ۱۳۸ ..... ۱۴-۵ شادی و سنگینی عقل
- ۱۳۹ ..... ۱۵-۵ مواجهه با شادی دیگران

- ۱۳۹ ..... ۱-۱۵-۵ همراهی با شادی ممدوح دیگران
- ۱۳۹ ..... ۲-۱۵-۵ عدم همراهی با شادی مذموم دیگران
- ۱۴۰ ..... ۳-۱۵-۵ شاد شدن به خاطر شادی اهل بیت
- ۱۴۰ ..... ۱۶-۵ سبقت شادی بر اندوه
- ۱۴۱ ..... ۱۷-۵ شادی دنیا، آمیخته با حزن
- ۱۴۱ ..... ۱۸-۵ انجام مستحبات در حالت نشاط
- ۱۴۲ ..... ۱۹-۵ شادی سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)
- ۱۴۲ ..... ۲۰-۵ شادی ، صفت متقین
- ۱۴۳ ..... ۲۱-۵ فراموش نکردن سهم دنیا
- ۱۴۴ ..... ۲۲-۵ نتیجه گیری
- ۱۴۵ ..... منابع

فصل اول: کلیات

خنده و گریه و شادی و اندوه از جمله نعمت هایی هستند که از ابتدای خلقت بشر مورد توجه بوده و در مراحل مختلف زندگی انسان روح نواز و یا مضمئز کننده خاطر وی بوده است؛ به گونه ای که چشم انداز آینده انسان برای پیشگیری از اندوه ناشی از شقاوت اخروی و رسیدن به سعادت و خوشبختی به منظور دست یابی به نعمت خنده و شادی در پرتو آن می باشد؛ گرچه در این مسیر نشیب و فراز هایی داشته و گریه و خنده و شادی و اندوه با یکدیگر ممزوج می شود اما در نهایت آنچه ماندگار و همیشگی است و خالص از هر گونه اندوه و کدورت خواهد بود، شادی ناشی از رسیدن به خوشبختی می باشد و این مسأله جز با دستیابی به آخرت و در پرتو جاودانگی آن میسر نخواهد شد چرا که شادی علاوه بر محدود بودن آن، آمیخته با غم و اندوه است لذا این امر به صورت خالص در این دنیا دست نیافتنی خواهد بود؛ اما با این وجود اینگونه نیست که اسلام راه هر گونه شادی و نشاط را بسته باشد بلکه قیودی بر آن زده که گرچه این قیود ظاهراً بازدارنده است لیکن نسبت به شادی های مدموم دنیا ماندگار تر خواهد بود و آن همان شادی ممدوح و پسندیده است که مورد تأیید دین قرار گرفته است.

البته گریه و حزن نیز جایگاه خاص خود را دارند؛ چنانچه گریه و حزن در مسیر رضایت حق تعالی باشد نتیجه اش سرور و بهجت خواهد بود؛ در سایه چنین حزنی است که آن فرح و شادمانی جاودانه اخروی نیز علاوه بر سرور دنیا نصیب انسان می گردد لذا ما از این حزن به فرح بخش تعبیر کرده ایم.

این مجموعه بر آن است تا با بررسی آیات و روایات، تصویر صحیحی از خنده و گریه و شادی و اندوه ممدوح و مدموم را ارائه داده و حد و مرز آنها را از دیدگاه اسلام بیان نموده و مورد کنکاش قرار دهیم.

۱-۱ بیان مسأله

از زمان خلقت انسان همواره در فطرت وی اموری به ودیعه گذاشته شده که لازمه حیات اوست و البته برخی از این امور نسبت به امور دیگر از اهمیت به سزایی برخوردارند؛ از جمله آنها، وجود ضحک و بکاء و حزن و فرح در اوست؛ هر یک از این امور دارای انواع مختلف و

مرزهای مشخص هستند؛ مثلاً ضحک، که به حد افراطی قهقهه و حد معتدل تبسم تقسیم می شود در روایات، به حد تبسم، و بکاء نیز که در مورد امور مادی و معنوی استفاده می شود، در خصوص امور معنوی مخصوصاً دعا و مناجات و گریه برای مصیبت اهل بیت عصمت و طهارت (ع) توصیه شده است و آن را موجب صفای قلب دانسته اند و به همراه حزن حالتی را در انسان ایجاد می کند که ما از آن به حزن فرح بخش تعبیر می کنیم.

حزن و فرح نیز همچون ضحک و بکاء، حد و مرز مخصوصی دارد؛ قرآن کریم می فرماید: وَ لَئِن أَدَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهُمُ لَيُؤُوسٌ كَفُورٌ * وَ لَئِن أَدَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَه لَيَقُولُنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ * إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ أَجْرٌ كَبِيرٌ (هود/۹ و ۱۰ و ۱۱)؛ در اینجا حد و مرز حزن و فرح را در زمینه ابتلاء و رحمت ذکر می کند و انسان را از افراط و تفریط در این زمینه ها نهی می کند چرا که این آیات، حزن و فرح در هنگام ابتلاء را موجب یأس و کفران می دانند که خود موجب خروج انسان از مسیر خودسازی می شود زیرا گاه انسان به جای تحمل مصائب، سرگرم اوهام و تخیلات شده، روحش ناآرام می شود و آن آرامشی که نیاز مسیر حق است از وی زدوده می شود؛ از طرف دیگر انسان اگر نسبت به نعمتهایی که به او داده شده بیش از حد خوشحال شود، به جای توجه به منبع صدور رحمت، متوجه خود نعمت شده و آن را از خود می داند و مبتلای به صفت "فَرِحٌ فَخُورٌ" می شود؛ راه میانه، صبر و عمل صالح است، صبر در مقابل مصائب و شکر گزاری از عمل صالح در همه موقعیت ها و مخصوصاً در مواقع رویکرد نعمت.

در این زمینه آیات و روایات زیادی وجود دارد که این تحقیق عهده دار بررسی آنها می باشد. ضمن اینکه ضحک و بکاء و حزن و فرح از جمله مقولاتی هستند که می توانند پرسشهایی را در قلمرو دین مطرح سازند؛ پرسشهایی که حاکی از اهمیت این امور در زندگی روزمره انسان می باشد؛ پرسشهایی از قبیل: حد و مرز این امور و موارد مذموم و ممدوح آنها کدامند؟ رابطه این امور با زندگی دنیوی و اخروی انسان چیست؟ درجه حساسیت آنها از منظر دین کدام است؟ موقعیت هر کدام از آنها در رفع حوائج مادی و معنوی انسان چیست؟ و رابطه این مقولات با تعقل و تفکر چگونه است؟ و ده ها پرسش دیگر که از مأموریت های این پایان نامه می باشد.

۱-۲ اهداف تحقیق

۱-۲-۱ تبیین جایگاه ضحک و بکاء و حزن و فرح با توجه به آیات و روایات

۲-۲-۱ بیان آثار روحی و روانی این امور در انسان

۳-۲-۱ ذکر دیدگاه اسلام در مورد شادی و نشاط

۴-۲-۱ بیان حد و مرز ضحک و بکاء و حزن و فرح ممدوح و مثبت از منظر آیات و روایات

۵-۲-۱ بیان وجه رجحان هر یک از موارد شادی و غم با توجه به شرایط مادی و معنوی

انسان و جامعه از منظر اسلام

۳-۱ سولات یا فرضیه های تحقیق

۱-۳-۱ مفاهیم ضحک و بکاء و حزن و فرح در قرآن و روایات از چه جایگاهی برخوردارند؟

۲-۳-۱ این امور چه آثار روحی و روانی را برای انسان در بر خواهد داشت؟

۳-۳-۱ آیا نشاط و شادی در اسلام مطلوب است یا مذموم؟

۴-۳-۱ حد و مرز ضحک و بکاء و حزن و فرح ممدوح و مثبت از منظر آیات و روایات

چگونه است؟

۵-۳-۱ از دیدگاه اسلام شرایط مادی و معنوی انسان و جامعه چه تأثیری در رجحان غم و

شادی دارند؟

۴-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق

امروزه بحث عزاداریهای مختلف برای ائمه هدی (علیهم السلام) و منع استفاده از موسیقی های مبتذل در جشن ها و عروسی ها ، این سؤال را برای عامه مردم ایجاد کرده که آیا اسلام با خنده و شادی مخالف است؟! و اگر نیست پس محدوده آن کدام است!؟

لذا تبیین دقیق حد و مرز خنده و گریه و شادی و اندوه یکی از ضرورت های امروز و جامعه است که نقش مهمی در سلامت روح و درون انسان دارد؛ و این حقیقت ، پژوهش در مورد آن را ضروری می نماید .

۵-۱ نوع تحقیق:

ج- توسعه ای

ب- بنیادی

الف- کاربردی

۶-۱ - پیشینه تحقیق

در این زمینه نوشتار های انگشت شماری یافت شد که به قرار زیر است :